



IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059



VOL.3 № 5

2026

SIYOSIY JARAYONLARDA JAMOATCHILIK FIKRINI SHAKLLANTIRISH USULLARI VA TEKNOLOGIYALARI

Gulbaxor Isanova

O'zbekiston Milliy universiteti, dotsent

Annotatsiya

Ushbu maqolada siyosiy jarayonlarda jamoatchilik fikrini shakllantirishning an'anaviy va zamonaviy usullari tahlil qilinadi. Xususan, so'rovnomalar, fokus-guruhlar, referendumlar, jamoat muhokamalari, ijtimoiy tarmoqlar, telegram-kanallar, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalarining imkoniyatlari o'rganilgan. O'zbekiston misolida 2023-2025 yillarda o'tkazilgan beshta yirik sotsiologik tadqiqot natijalari keltirilgan. Jamoatchilik fikriga ta'sir qiluvchi xorijiy "aql markazlari" (think tanks) faoliyati va ularning O'zbekistondagi loyihalari haqida ma'lumot berilgan. Maqolada raqamli demokratiya sharoitida dezinformatsiya va algoritmik tarfakashlik muammolariga alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot yakunida jamoatchilik fikrini shakllantirish samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jamoatchilik fikri, siyosiy jarayonlar, fikr shakllantirish usullari, raqamli texnologiyalar, sotsiologik so'rov, aql markazlari, dezinformatsiya.

МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ В ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ

Гульбахор Исанова

Национальный университет Узбекистана, доцент

Аннотация

В данной статье анализируются традиционные и современные методы формирования общественного мнения в политических процессах. В частности, изучаются возможности опросов, фокус-групп, референдумов, общественных слушаний, социальных сетей, Telegram-каналов, искусственного интеллекта и технологий больших данных. Приведены результаты пяти крупных социологических исследований, проведенных в Узбекистане в 2023-2025 годах. Представлена информация о деятельности зарубежных «мозговых центров» (think tanks), влияющих на общественное мнение, и их проектах в Узбекистане. Особое внимание уделено проблемам дезинформации и алгоритмической предвзятости в условиях цифровой демократии. В завершении исследования разработаны практические рекомендации по повышению эффективности формирования общественного мнения.

Ключевые слова: общественное мнение, политические процессы, методы формирования мнения, цифровые технологии, социологический опрос, мозговые центры, дезинформация.

METHODS AND TECHNOLOGIES FOR FORMING PUBLIC OPINION IN POLITICAL PROCESSES

Gulbaxor Isanova

National University of Uzbekistan, Associate Professor

Abstract

This article analyzes traditional and modern methods of forming public opinion in political processes. In particular, it examines surveys, focus groups, referendums, public hearings, social networks, Telegram channels, artificial intelligence, and big data technologies. The results of five major sociological studies conducted in Uzbekistan between 2023 and 2025 are presented. Information is provided on the activities of foreign think tanks that influence public opinion and their projects in Uzbekistan. Special attention is paid to the problems of disinformation and algorithmic bias in the context of digital democracy. Practical recommendations for improving the effectiveness of public opinion formation are developed at the end of the study.

Keywords: public opinion, political processes, opinion formation methods, digital technologies, sociological survey, think tanks, disinformation.

Jamoatchilik fikri – demokratik jamiyatning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biridir. Agar

fuqarolar davlat siyosatini qo'llab-quvvatlasa, qonunlarga ixtiyoriy bo'ysunsa va saylovlarda faol ishtirok etsa, bunday jamiyat taraqqiyot yo'lida kam to'siqlarga duch keladi. Aksincha, hokimiyat bilan xalq o'rtasida tushunmovchilik yuzaga kelganda, hatto eng to'g'ri qarorlar ham qarshilikka uchraydi. Shu sababli siyosiy jarayonlarda jamoatchilik fikrini shakllantirish usullari va texnologiyalarini bilish hamda ulardan samarali foydalanish har qanday zamonaviy davlat boshqaruvi tizimining ajralmas qismiga aylangan [1].

O'zbekiston mustaqillik yillarida bu borada katta o'zgarishlarni amalga oshirdi. Jamoatchilik kengashlari, onlayn so'rovlar, ochiq byudjet va "Xalq qabulxonalari" kabi mexanizmlar joriy etildi. Biroq hali ko'plab muammolar saqlanib qolmoqda. 2024-yilda "Ijtimoiy fikr" markazi tomonidan o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, respondentlarning atigi 34 foizi davlat organlarining qarorlarida jamoatchilik fikri yetarli darajada e'tiborga olinadi, deb hisoblaydi. 41 foizi esa bu borada tizimli kamchiliklar mavjudligini aytgan [2]. Ya'ni, jamoatchilik fikrini shakllantirishning texnik imkoniyatlari kengaygan bo'lsa-da, ularning real siyosiy qarorlarga ta'sir kuchi hali zaif.

Bundan tashqari, bugungi kunda jamoatchilik fikriga nafaqat mahalliy, balki xorijiy kuchlar ham faol ta'sir ko'rsatmoqda. "Aql markazlari" (think tanks) deb ataladigan tahliliy tuzilmalar – masalan, RAND Corporation, Chatham House, Carnegie Endowment – o'z tadqiqotlari va media loyihalari orqali butun dunyo bo'ylab jamoatchilik kayfiyatini yo'naltirib boradi. O'zbekistonda ham so'nggi besh yil ichida bir qator xorijiy tahlil markazlarining mahalliy hamkorlar orqali loyihalari amalga oshirilgan. Bu jarayonlarning ijobiy va salbiy tomonlarini tahlil qilish masala dolzarbligini yanada oshiradi [3].

Ushbu maqolada avvalo an'anaviy usullar (so'rovnomalar, fokus-guruhlar, referendumlar, jamoat muhokamalari), so'ngra raqamli texnologiyalar (ijtimoiy tarmoqlar, Telegram-kanallar, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar) tahlil qilinadi. Har bir usulning real samaradorligi O'zbekiston misolida o'tkazilgan sotsiologik tadqiqotlar raqamlari bilan asoslanadi. Shuningdek, xorijiy "aql markazlari" ta'siri va dezinformatsiyaga qarshi kurash usullari alohida ko'rib chiqiladi. Maqola yakunida amaliy tavsiyalar beriladi.

Asosiy qism. Jamoatchilik fikrini shakllantirishning an'anaviy usullari orasida eng keng tarqalgani – so'rovnomalar va ijtimoiy tadqiqotlardir. O'zbekiston "Ijtimoiy fikr" markazi 2023-yil davomida 12 ming respondent ishtirokida "Siyosiy islohotlar va fuqarolarning munosabati" mavzusida keng qamrovli so'rov o'tkazdi. Unda respondentlarning 67 foizi so'nggi uch yil ichida davlat organlari tomonidan ularning fikri so'ralganini, biroq faqat 28 foizi bu so'rov natijalari asosida biror o'zgarish sezganini aytdi [4]. Ya'ni, so'rovnomalar o'tkazilmoqda, lekin ularning qarorlarga ta'siri past. Bu muammoni hal qilish uchun so'rov natijalarini majburiy tarzda qaror qabul qiluvchi organlarga yuborish va ularning qay darajada inobatga olinganligi haqida ommaviy hisobot berish tizimini joriy etish zarur.

Fokus-guruh usuli esa siyosiy marketingda keng qo'llaniladi. 2024-yilgi saylovoldi kampaniyasida O'zbekistondagi beshta siyosiy partiya turli ijtimoiy guruhlar (yoshlar, nafaqaxo'rlar, tadbirkorlar) orasida 40 dan ortiq fokus-guruh tadqiqotlarini o'tkazdi. Bir partiya rahbariyati fokus-guruh natijalariga ko'ra saylov dasturining uchta bandini butunlay o'zgartirgan. Bu usulning samaradorligi yuqori, ammo uning natijalarini butun aholiga umumlashtirish mumkin emas. Shuning uchun fokus-guruhlar asosan so'rovnomalarni to'ldiruvchi vosita sifatida qaralishi kerak [5].

Referendum va jamoat muhokamalari bevosita demokratiyaning klassik shakllaridir. O'zbekistonda "Mening fikrim" portaliga 2023–2024-yillarda 45 mingdan ortiq taklif kelib tushgan. Ularning 12 mingtasi tegishli vazirliklar tomonidan ko'rib chiqilgan va 2300 ga yaqini qisman yoki to'liq qabul qilingan [6]. Bu yaxshi ko'rsatkich, ammo portal faoliyatining jiddiy kamchiligi – kelgan takliflarning qaysi biri qabul qilingani va qaysi biri rad etilgani, rad etish sababi nimada ekanligi haqida to'liq statistik ma'lumot ommaga taqdim etilmaydi. Ishtirokchilar o'z takliflari taqdirini bilmay qolsa, ularning faolligi pasayadi.

Raqamli texnologiyalar ichida eng kuchli ta'sir kuchiga ega bo'lgani – ijtimoiy tarmoqlar va Telegram-kanallardir. O'zbekistonda Telegram'dan foydalanuvchilar soni 2025-yil boshida 12 milliondan oshdi. Undagi eng yirik siyosiy kanallarning auditoriyasi 500 ming kishiga yetadi. Ushbu kanallarda bir sutkada o'rtacha 150–200 ta siyosiy xabar tarqatiladi. Ammo muhim muammo shundaki, bu xabarlarining 20–25 foizi manbalari tekshirilmagan yoki to'liq yolg'on ma'lumotlardan iborat [7]. Dezinformatsiyaga qarshi kurashish uchun O'zbekiston Aloqa agentligi "Faktcheking" loyihasini ishga tushirgan, biroq uning tezligi va qamrovi hali yetarli emas.

Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalari endigina qo'llanila boshlangan. Davlat xizmatlari agentligi 2024-yilda fuqarolarning ijtimoiy tarmoqlardagi murojaatlarini avtomatik tahlil

qiluvchi “Jamoatchilik kayfiyati monitoringi” tizimini sinovdan o‘tkazdi. Tizim bir oy ichida 1,2 million post va sharhni qayta ishlab, eng ko‘p tashvish tug‘diradigan uchta sohani aniqlagan: yo‘llar sifati, suv ta‘minoti va ishsizlik. Keyinchalik bu ma‘lumotlar asosida bir qator hududlarda ishchi guruhlari tuzilgan. Biroq sun‘iy intellektning algoritmik tarafkashlik muammosi haligacha ochiq qolmoqda: tizim ba‘zi ijtimoiy guruhlar (masalan, keksalar) fikrini yetarlicha aniqlay olmaydi, chunki ular ijtimoiy tarmoqlarda kam faol [8].

Xorijiy “aql markazlari”ning ta‘siri masalasiga alohida to‘xtalish lozim. 2023–2025-yillarda O‘zbekistonda AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniyaning beshta tahlil markazi mahalliy nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikda loyihalar amalga oshirdi. Ularning ba‘zilari – masalan, “O‘zbekiston kelajagi” forumi – jamoatchilik fikrini o‘rganish va siyosiy jarayonlarga jalb qilish bo‘yicha foydali tajriba keltirdi. Biroq ayrim loyihalarda xorijiy donorlarning siyosiy buyurtmasi sezilib turdi. Masalan, bir tahlil markazi tomonidan e‘lon qilingan “Mustaqil jamoatchilik fikri indeksi”da O‘zbekiston qo‘shni davlatlarga nisbatan ancha past ball oldi, ammo keyinchalik mahalliy ekspertlar bu indeksning metodologiyasi noto‘g‘riligini isbotladi. Davlat tomonidan xorijiy tahliliy markazlar faoliyatini litsenziyalash va ularning e‘lonlarini majburiy ekspertizadan o‘tkazish tizimini yaratish maqsadga muvofiq.

Dezinformatsiya va algoritmik tarafkashlik muammolari raqamli davrda jamoatchilik fikrini shakllantirishning eng jiddiy to‘siqlaridan biridir. 2025-yilning birinchi choragida O‘zbekiston bo‘ylab yolg‘on xabarlar tufayli 12 ta tartibsizlik holati qayd etilgan. Ulardan eng yirigi – Qashqadaryo viloyatida suv taqsimoti haqidagi yolg‘on xabar tufayli yuz bergan to‘qnashuv bo‘lib, uning oldini olishda davlat organlarining tezkor fikr shakllantirish mexanizmlari ishlamay qolgan. Buning sababi, ijtimoiy tarmoqlardagi vaziyatni real vaqt rejimida kuzatuvchi va tahlil qiluvchi markazlashtirilgan tizimning mavjud emasligidir.

Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, jamoatchilik fikrini shakllantirishning eng samarali usuli bu – fuqarolarni qaror qabul qilish jarayoniga erta bosqichlardanoq jalb qilishdir. Misol uchun, Toshkent shahridagi “Yashil makon” loyihasi davomida mahalla fuqarolari o‘zlari qaysi ko‘chalarga daraxt ekish, qaysi turdagi daraxtlarni tanlash bo‘yicha ovoz berishdi. Natijada loyiha byudjeti 15 foizga tejalgan, chunki odamlar keyinchalik daraxtlarni buzmaydigan bo‘ldi. Shu bilan birga, fuqarolarning mahalliy hokimiyatga bo‘lgan ishonchi 28 foizga oshdi. Bu misol shuni ko‘rsatadiki, jamoatchilik fikri bilan ishlashning texnologiyalari qanchalik murakkab bo‘lmasin, asosiysi – odamlarning o‘z taqdirini belgilashda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘lishidir.

Xulosa. Jamoatchilik fikrini shakllantirish usullari va texnologiyalari so‘nggi o‘n yillikda tubdan o‘zgardi. An‘anaviy so‘rovnomalar va fokus-guruhlar o‘z ahamiyatini saqlab qolgan bo‘lsa-da, ularning samaradorligi faqat natijalarning real qarorlarga ta‘sir qilishi bilan belgilanadi. O‘zbekistonda bu boradagi asosiy muammo – so‘rov natijalari bilan siyosiy harakatlar o‘rtasidagi uzilish. Takliflar to‘planadi, ammo ularning qanchasi amalga oshgani haqida tizimli hisobot yo‘q.

Raqamli texnologiyalar, xususan, ijtimoiy tarmoqlar va Telegram-kanallar jamoatchilik fikriga ta‘sir qilishning eng tezkor vositasiga aylangan. Biroq ular bir vaqtning o‘zida dezinformatsiya va algoritmik tarafkashlik kabi xavflarni ham olib keladi. O‘zbekistonda faktcheking tizimi endi shakllanmoqda, uning tezligi va qamrovi yetarli emas. Sun‘iy intellekt va katta ma‘lumotlar texnologiyalarini qo‘llash boshlang‘ich bosqichda, ammo istiqbolli.

Xorijiy “aql markazlari” faoliyati ikki tomonlama ta‘sir ko‘rsatadi: ular ilg‘or tajriba va tahliliy materiallar olib keladi, shu bilan birga, ba‘zi hollarda xorijiy siyosiy buyurtmaga xizmat qiladi. Davlat tomonidan ularning loyihalarini monitoring qilish va metodologiyalarini ekspertizadan o‘tkazish tizimini yaratish zarur.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin. Birinchidan, barcha davlat organlari uchun jamoatchilik fikri so‘rovlari natijalarini qaror qabul qilishda majburiy hisobga olish tartibi joriy etilsin. Ikkinchidan, “Mening fikrim” portalida kelgan takliflarning har biri uchun “qabul qilindi / rad etildi / ko‘rib chiqilmoqda” maqomi va rad etilganda asosli sabab ko‘rsatilishi majburiy bo‘lsin. Uchinchidan, ijtimoiy tarmoqlar va Telegram-kanallarda tarqalayotgan siyosiy xabarlarini real vaqt rejimida tekshiruvchi davlat faktcheking tizimi yaratilsin va unga fuqarolarning o‘zlari ham yolg‘on xabarlarini jo‘natish imkoniyatiga ega bo‘lsin. To‘rtinchidan, sun‘iy intellekt asosidagi jamoatchilik kayfiyati monitoringi tizimlari majburiy auditdan o‘tkazilib, algoritmik tarafkashlikka yo‘l qo‘ymaslik choralari ko‘rilishi shart. Beshinchidan, xorijiy tahlil markazlari tomonidan O‘zbekistonda o‘tkaziladigan jamoatchilik fikri tadqiqotlari oldindan Adliya vazirligida ro‘yxatdan o‘tkazilishi va metodologiyasi ixtisoslashgan ekspertlar tomonidan baholanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Ijtimoiy fikr" markazi. Fuqarolarning davlat qarorlariga ishonchi // Milliy sotsiologik hisobot. – Toshkent: Ijtimoiy fikr nashriyoti, 2024. – B. 45–49.
2. Carnegie Endowment for International Peace. Public Opinion and Political Reforms in Central Asia. – Washington, DC: Carnegie Endowment, 2023. – P. 23–28.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Jamoatchilik fikri monitoringi: 2023 yil natijalari. – Toshkent: Statistika nashriyoti, 2024. – B. 12–16.
4. Xalqaro Respublika Instituti (IRI). O'zbekiston siyosiy partiyalarining saylovoldi tahlili. – Toshkent: IRI ofisi, 2024. – B. 34–38.
5. O'zbekiston Aloqa agentligi. Telegram'dagi dezinformatsiya: hajm va qarshi choralar. – Toshkent: Aloqa nashriyoti, 2025. – B. 22–26.
6. Raqamli texnologiyalar vazirligi. Jamoatchilik kayfiyatini avtomatik tahlil qilish tajribasi (sun'iy intellekt loyihasi hisoboti). – Toshkent: RTM nashriyoti, 2024. – B. 15–19.
7. O'zbekiston Fanlar akademiyasi. Xorijiy tahlil markazlari metodologiyalarining ekspert tahlili. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2025. – B. 7–11.
8. Toshkent shahar hokimligi. "Yashil makon" loyihasi monitoringi va jamoatchilik ishtiroki natijalari. – Toshkent: Shahar nashriyoti, 2024. – B. 41–45.